Postdiglòssia: un nou fenomen sociolingüístic?

per Bernat Joan i Marí

«Diglòssia», un terme equívoc

El terme *diglòssia* va entrar amb força en la literatura sociolingüística, però va afluixar quan s'anà usant de manera més complexa/complicada, aplicant-lo a situacions no comparables. La primera vegada que es va usar el terme fou per iniciativa de Charles A. Ferguson, en l'article titulat precisament *«Dyglossia»*, publicat a la revista *Word*. Ferguson havia estat estudiant els comportaments lingüístics de la gent en diversos països àrabs i havia arribat a la conclusió que, en aquells indrets, hom feia servir variants diverses d'àrab col·loquial (Llengua B) per als usos informals i una variant diferent, l'àrab clàssic (Llengua A) per als usos formals. La divisió formal/informal no implicava, doncs, l'ús de dues llengües diferents (almenys des d'una consideració estrictament filològica), sinó de variants de la mateixa llengua (diverses, les variants, en la informalitat i totalment unificada, la llengua, en la formalitat).

Atenent a la caracterització que en va fer Ferguson, podríem considerar que en qualsevol llengua amb un ús plenament normalitzat hi ha alguna forma de diglòssia. Tothom fa servir registres diferents a l'hora d'usar la llengua de manera informal i, també, a l'hora d'usar-la en contextos que requereixen formalitat. Qualsevol catalanoparlant que empri el català a tots els nivells escollirà registres diferents segons el grau de formalitat requerit per a cada ocasió o activitat.

La qüestió es començà a complicar quan hi va intervenir Joshua A. Fishman, un dels cappares de la sociolingüística mundial. Els investigadors molt influents tenen aquestes coses: poden contribuir a aclarir qüestions molt embolicades, però també poden contribuir a embolicar qüestions que, fins a la seva intervenció, semblaven més o menys clares. L'aportació de Fishman va ser la de constatar que allò que passa entre variants de l'àrab també passa o passava entre llengües diferents, en determinats llocs (allí on hi havia superposició lingüística). Així, també es va etiquetar com a «diglòssia» aquella situació en què els parlants d'una llengua minoritzada (Llengua B) fan servir aquesta llengua en les ocasions informals però passen a la llengua que la minoritza (Llengua A) en les ocasions formals. Era, sense anar més lluny, el que ocorria entre nosaltres de manera sistemàtica durant la dictadura franquista.

A mesura que els parlants de les llengües B volen recuperar posicions, la diglòssia deriva en conflicte lingüístic. L'esquema fergusonià ja no hi resulta aplicable. I, a partir d'aleshores, el terme té tendència a provocar confusions més que no a explicar situacions sociolingüístiques. La diglòssia interlingüística requereix unes

normes d'ús fèrries (en què una llengua sempre és relegada als usos informals i l'altra sempre ocupa els formals). Els individus «diglòssics» fan aquesta distinció a l'hora de captenir-se lingüísticament.

Canvi de consciència, però no de normes d'ús

En temps de la dictadura, la diglòssia implicava, per exemple, que hom canviava sistemàticament a l'espanyol si algú li parlava en aquesta llengua, que hom usava l'espanyol si intervenia en una reunió amb parlants de llengües diverses, que hom feia servir l'espanyol en l'intercanvi formal quan implicava altres individus, etc.

Avui dia podem considerar que, amb més de quatre dècades de presència general del català en l'ensenyament, amb una presència relativament important del català en els mitjans de comunicació i en l'ús oficial, la majoria dels individus de les nostres societats no són ja diglòssics. La majoria dels catalanoparlants ja no consideren que el català sigui una llengua inferior al castellà, ni que no sigui apta per a determinats usos formals, ni que sigui maleducat qui parla en català en una reunió on també hi ha castellanoparlants. La majoria de la població avui sap que el català és una llengua perfectament conformada, apta per a tots els usos i per a totes les situacions lingüístiques. Qui, amb un mínim de formació, gosaria discutir que el català resulta una llengua plenament apta per a la ciència, la tècnica i les humanitats?

Ara bé, el canvi de consciència dels parlants en relació a la llengua catalana (amb el conseqüent descens dels prejudicis lingüístics) no ha comportat, paral·lelament, un canvi en les normes d'ús lingüístic majoritàries entre nosaltres. La majoria dels catalanoparlants continuen canviant de llengua quan algú els parla en castellà (sense arribar a comprovar si aquesta persona entén, o fins i tot parla, la llengua catalana), solen passar a l'espanyol en converses en què intervenen hispanoparlants i fan servir la llengua superposada en moltes ocasions i activitats en què resulta completament innecessari i àdhuc inadequat.

Què mou els parlants, ja no diglòssics (no afectats de diglòssia interlingüística), a actuar com si encara fossin diglòssics?

Postdiglòssia?

Ho apuntam només com a hipòtesi: vivim l'època de la postdiglòssia. Els comportaments diglòssics en parlants no diglòssics es veuen de manera especialment clara entre els sectors més jóvens de la població. Són els que tenen unes actituds més «líquides», menys compromeses, en relació a la llengua.

Des del nostre punt de vista, es tracta d'una manera d'actuar guiada per un motor fonamental: la necessitat de conformitat lingüística. Jóvens que saben perfectament que el català es pot usar en qualsevol ocasió i activitat, que és una llengua plenament apta i que ells mateixos tenen dret a utilitzar-la quan vulguin, hi renuncien per la comoditat de no haver-se d'enfrontar a cap tipus de conflicte amb els seus interlocutors.

Ens ho deia, gràficament, un jove estudiant —entrevistat per a un treball sobre usos i actituds entre els jóvens d'Eivissa— referint-se a les diferències d'ús entre ell i son pare: «Jo no som capaç de fer això que fa el meu pare. Ell sempre usa el català pertot, i si algú li parla en castellà, ell li respon en català amb tota naturalitat. Jo no ho faig: si em parlen en català, faig servir el català, naturalment; però si algú em parla en castellà, li responc en castellà. Supòs que ho faig per comoditat, perquè així no tenc problemes amb ningú. Al cap i a la fi, faig com el meu avi.» ✪